

SLOVENSKO ZOOLOŠKO IZRAZJE Z VIDIKA BESEDOTVORNIH VZORCEV IN VRST

Prispevek prinaša besedotvorno analizo dela zoološkega izrazja, v katerem se ob izpeljankah kot druge najpogostejše tvorjenke pojavljajo medponsko-priponske zloženske. Rezultate analize sooča z rezultati podobnih analiz v publicistiki in izrazju novih tehnologij, ki kažejo porast medponskih zloženk in posledično dve temeljni jezikovni silnici – konservativnost in inovativnost. Slednjič se avtorica sprašuje, ali se je v celotni slovenski leksiki že zgodil kolikostni premik od medponsko-priponskih k medponskim zloženkam in ali zato že lahko govorimo o novih sistemsko-strukturnih težnjah v sodobnem slovenskem jeziku.

besedotvorje, besedotvorne vrste, terminologija, zoologija

This is a word-formation analysis of a section of zoological lexicon in which compounds with infixes and suffixes feature as the second most frequent type, the first being derivatives. The findings are compared to the results of similar analyses carried out on two other types of texts: media and new technologies. There, too, we notice an increase in the number of compounds with infixes and, consequently, two fundamental linguistic trends: conservatism and inventiveness. The author wonders whether the entire Slovene vocabulary has already undergone a qualitative shift from compounds with infixes and suffixes to those with infixes only and if so, how indicative is this of new systemic and structural trends in contemporary Slovene.

word formation, word-formation types, terminology, zoology

1.0 Jezik je spremenljiv v času in prostoru, saj se mora, če želi ohraniti živost in sposobnost ubesedovanja zunajjezikovnih sprememb in s tem ohranjati polnofunkcionalnost na vseh socialno- in funkcijskozvrstnih področjih, neprestano prilagajati in odzivati na nove komunikacijske potrebe. Proces spreminjanja jezika pa je najopaznejši na leksikalni ravni, pri čemer je odločilnega pomena tvorbena prožnost jezika. Prav zato ni naključje izid prve iz serije načrtovanih monografij, ki primerjalno obravnava besedotvorne spremembe v slovanskih jezikih (Stramljič Breznik 2005a). Na podlagi raziskav, usmerjenih na tipologijo tvorjenk v posameznih tekstih, je namreč mogoče ugotoviti besedotvorno specifiko različnih funkcijsko-zvrstnih besedil in tako načrtovati sistemsko-strukturne težnje v sodobnem jeziku.

Novejše empirične besedotvorne raziskave slovenskega jezika kažejo, da še zmeraj nastaja največji delež tvorjenk z izpeljavo (Stramljič Breznik 2004), pro-

dornejši pa postaja tip medponskoobrazilnega zlaganja iz dveh samostalnikov, ki se širi pod vplivom angleščine, zlasti v publicistiki (Logar 2005) in izrazju novih tehnologij (Stramljič Breznik 2003).

1.1 Če tovrstne ugotovitve soočimo s spoznanji starejših raziskovalcev slovenskega besedotvorja, potem lahko danes opazimo določene tvorbene premike v slovenski leksiki, ki so jih v svojih ocenah že napovedovali. Tako je Anton Breznik (1982: 315) še omenjal izpeljanke kot prevladujočo besedotvorno vrsto in menil, da je zloženek v slovenščini manj kot v drugih slovanskih jezikih, posebej, ker niso produktivne in jih umetno tvorijo pisci za one predmete in pojme, za katere ljudski jezik nima izrazov. Zanimivo pa je, da je Breznik za primere zloženek poleg lastnoimenskega kot pogost vir zgledov navajal tudi terminološko gradivo.

Anton Bajec (1952: 81) se je čez desetletje že distanciral od dotedanje tradicije slovenskih slovnice, ki so poudarjale, da zloženke jeziku niso priljubljene. Ocenil je, da so slovanski jeziki glede na njihovo tvorbo sredi med germanskimi in romanskimi, vendar jih je že v Pleteršnikovem slovarju okrog šest odstotkov. To je razložil z dejstvom, da je pretežni del slovenskih zloženek umetnega, novoknjžnega in ne ljudskega izvora, vendar je med njimi še zmeraj veliko ljudskih in bo zato treba nekoliko spremeniti dotedanje odklanjajoče stališče slovnicarjev:

Čeprav velja za vse slovanske ljudske govorce, da se rade izognejo kompoziciji s tem, da rabijo izpeljanke ali adjektivne opise, je vendar kompozicija eminentna potreba moderne kulture, ker pregnantno in jedrnato izraža pojme (saj smo tako prišli celo do kratic). Pri tem je razumljivo, da je tvorba često neslovanska, a potrebna.

2.0 V prispevku nas bo zanimalo, kakšna so razmerja med besedotvornimi vrstami v naravoslovnem izrazju danes, in sicer na primeru zoologije. Zakaj prav zoologija? Zoologija sodi med tiste naravoslovne vede, za katere je mogoče trditi, da ima terminološko urejeno in sprejeto klasifikacijo živalskih vrst. Možnost novih odkritij in s tem novih poimenovalnih potreb obstaja, vendar še zdaleč ne tako množično in v takšnem obsegu, kot to zahtevajo nekatera novorazvijajoča se tehnična področja, če se pri ponazoritvi omejimo samo na računalniško in mobilno tehnologijo. V nekem smislu gre pri zoologiji za relativno umirjeno raziskovalno področje, na katerem posledično ni izrazne naglice, celotno iz latinščine prevzeto izrazje pa je s posredništvom nemščine našlo večino posrečenih in ustaljenih domačih vzporednic. Pri tem ne gre prezreti dejstva, da ima slovensko naravoslovno izrazje pomembno tradicijo že v 19. stoletju, saj ima velike zasluge za ustvarjanje slovenske naravoslovne terminologije – omejujemo se samo na zoološko – z obsežnima poljudnoznanstvenima deloma (*Domače in tuje živali v podobah*, 1868–1873, *Naše škodljive živali v podobi in besedi*, 1880–1882) in s številnimi priredbami učbenikov (*Prirodopis živalstva*, 1864, in *Živalstvo*, 1875) prav Fran Erjavec (Grafenauer 1925: 167–168).

Sondažna raziskava na okoli šestdesetih terminih iz sistema živali (*Sistem živih bitij: preglednica za učence*, 2004) je namreč pokazala zanimiv podatek: še zmeraj

prevladujejo izpeljanke, toda na drugem mestu po pogostosti so medponsko-priponske zloženke.

Prispevek zato skuša odgovoriti, zakaj je v tem primeru pogostejši pojav medponsko-priponskega zlaganja, ali je njegova prevlada s čim pogojena ali gre zgolj za naključno razmerje.

2.1 V ta namen je bila analiza razširjena na 215 terminov¹ po *Klasifikaciji živali* (Štraus, Zrimec, Polak 2001), ki predstavlja poenostavljeni sistem sorodstvenih odnosov med različnimi živalskimi skupinami in je le ena od možnih filogenetskih hipotez (Hadžijeva). Termini so bili opazovani z več vidikov.

2.1.1 Eno- in večbesednost terminov

Preglednica 1: Delež enobesednih in besednozveznih terminov

	Število	Delež v %
Enobesedni termini	191	88,8
Besednozvezni termini	24	11,2

Iz tabele je razvidno, da je skoraj devetdeset odstotkov terminov enobesednih, le nekaj več kot deset odstotni delež je besednozveznih. Ker so to poimenovanja živali, je razumljivo, da so vsi enobesedni termini samostalniki, pri vseh besednozveznih pa gre za samostalniško besedno zvezo z levim vrstnim pridevniškim določilom.

2.1.2 Delež tvorjenih in netvorjenih terminov

Z vidika besedotvorja lahko govorimo o tvorjenki le v primeru, ko je motivacija besede razvidna na sinhroni ravni. To pomeni, da je pogoj za prepoznavanje tvorjenke obstoj izrazne in pomenske povezave med podstavo in iz nje nastalo tvorjenko istodobno, tj. na istočasijem jezikovnem preseku.

Upošteva se to merilo, se je izkazalo, da so med enobesednimi termini najpogostejši tvorjeni.

Preglednica 2: Delež tvorjenih in netvorjenih enobesednih terminov

	Število	Delež v %
Tvorjeni enobesedni termini	144	75,4
Netvorjeni enobesedni termini	47	24,6

Z vidika sinhronega besedotvorja so netvorjenke: (1) prevzeti latinski termini, npr.: amebe < (Amoebina), aplakofori < (Aplacophora), proturi < (Protura), trilobitomorfi (Trilobitomorpha), sipunkulidi (Sipunculida), amije (Amiidae); (2) termini brez sinhrona motivacije, šele etimološke razlage odstirajo njihov prvotni

¹ V *Klasifikaciji* imajo termini množinsko obliko, pri navajanju gradiva je uporabljena edninska oblika.

pomen, npr.: netopir < csl. netopyrĕ < *nokt- 'noč' + per- 'leteti' (Bezljaj 1982: 221), losos < iz r. losósъ ali č., slš. losos, sorodno stisl. lax 'losos' in toh. B laks 'riba' (Bezljaj 1982: 151), krokodil < nem. Krokodil < lat. crocodilus < gr. krokodilos, zloženo iz gr. kroke- 'prod, pesek' + -dilos 'črv' = 'črv, ki živi v pesku' (Snoj 1997: 277). V skupino le etimološko razložljivih terminov se tako uvrščajo še: spužva, kuščar, himera, glista, školjka, pajek, rak, ščurek, termit, uš, metulj, bolha, piškur, skat, salpa, jegulja, sled, gavun, petrica, želva, kača, ptič, pingvin, kura, golob, papiga, sova, zajec, kit, zver.²

3.0 Besedotvorne vrste in besedotvorni vzorci enobesednih samostalniških terminov

Podrobnejša besedotvorna analiza je prikazala prevladujočo tipologijo tvorjenk po besedotvornih vrstah in pomenih, kot jo predstavlja spodnja preglednica.

Preglednica 3: Tvorjeni enobesedni termini po besedotvornih vrstah

	Število	Delež v %
Izpeljanke	91	63,2
Zložanke	47	33,6
Sestavljenke	6	4,2
Sklopi	0	0,0

3.1 Izpeljanke

3.1.1 Samostalniške tvorjenke iz samostalnikov – navadne izpeljanke (In). Termini te skupine poimenujejo živali po svoji samostalniški značilnosti, uvrščajo se v pomensko skupino opravkarja (O).³ Najpogosteje nastajajo po splošnem tvorbenem vzorcu *tisti*_{+z}, ki ima (značilen/značilnost) Sam./je podoben Sam./je povezan s Sam. (*tisti*_{+z}, ki ima (značilen) biček > *bičk-ar*, *luknjič-arka*, *mrež-avec*, *tros-avec*, *migetalk-ar*, *trak-ulja*, *ožigalk-ar*, *koral-njak*, *klobuč-njak*, *rebr-ača*, *valj-avec*, *kotač-nik*, *čašk-ar*, *nitk-ar*, *mehkuž-ec*, *pljuč-ar*, *kolobar-nik*, *sedl-ar*, *zvezd-aš*, *nožič-nik*, *krempljič-ar*, *pipalk-ar*, *ostv-ar*, *pajk-avec*, *prš-ica*, *čeljst-nik*, *jezičk-ar*, *vitič-njak*, *koš-ar*, *kremen-jača*, *žuž-elka*, *vrb-nica*, *palič-njak*, *strig-alica*, *sten-ica*, *mah-ovnjak*, *strun-ar*, *plašč-ar*, *kozol-njak*, *vretenč-ar*, *glen-avica*, *krap-avec*, *ostriž-njak*, *pljuč-arica*, *lusk-ar*, *noj-avec*, *plamen-ec*, *žerjav-avec*, *stok-avec*, *vreč-ar*, *mren-ar*, *trobč-ar*, *pečin-ar*).

3.1.2 Samostalniške tvorjenke iz samostalniške predložne zveze – tvorjenke iz predložne zveze (Tpz). Tovrstnih tvorjenk s pomenom opravkarja je malo, najdeni

²F. Bezljaj (1977: 204) povezuje besedo *hrošč* s *hrestati*, *hreščati* in *polž* s *polzeti* (1995: 84) in ju zaradi precej očitne povezave s podstavnima glagoloma še štejemo za razvidno motivirani besedi.

³Besedotvorni pomeni nemodifikacijskih samostalniških tvorjenk so povzeti po J. Toporišiču (2000: 161–193), kriteriji za njihovo določitev v sodobni slovenski besedotvorni teoriji so predstavljeni v teoretičnem uvodu poskusnega besednodružinskega slovarja I. Stramljič Breznik (2004: 38–40).

so le trije primeri, tvorjeni po vzorcu *tisti_{+z}*, ki Predl. Sam. (*tisti_{+z}*, ki ima škrge za (srcem) > *za-škr-g-ar*, *brez-glav-ec* in *pred-škr-ga-ar*). Pri slednjem terminu je potrebno opozoriti, da je v zoološkem leksikonu beseda enonaglasnica, SSKJ in za njim SP 2001 pa jo napačno navajata kot dvonaglasnico, kar bi lahko vodilo k zmotni interpretaciji termina kot sestavljenke **sprednji škr-gar*, dejansko pa gre za skladenjsko podstavo *tisti_{+z}*, ki ima škrge pred (srcem) in torej analogno tvorbo k *zaškr-garju*.

3.1.3 Samostalniške konverzne izpeljanke (Ik). Pri tej kategoriji gre za izpeljanke s prenosom poimenovanja s človeka (*bogomolka*, *kovač*, *zet*) ali predmetnega področja (*trska*) na poimenovanje živali.

3.1.4 Med termini sta zastopani le dve modifikacijski izpeljanki (Im), in sicer *koz-ica* in *sonč-ec*. Modifikacijski pomen je manjšalnost, tj. objektivno določanje velikosti, nikakor pa ne ljubkovalnost. Glede na majhno zastopanost tovrstnih tvorjenk lahko sklepamo, da se terminologija izogiba dodeljevanju modifikacijskih pomenov, ki temeljijo na relativni oceni, le izjemoma posega po manjšalnostnem vzorcu.

3.1.5 Samostalniške tvorjenke iz pridevnika – navadne izpeljanke (In). Živalska poimenovanja iz te skupine temeljijo na tipični lastnosti, zato imajo pomen nosilca lastnosti (N) po vzorcu *tisti_{+z}*, ki je Prid./je iz Prid. (*tista_{+z}*, ki je *apnena* > *apnen-jača*, *rožen-jača*, *steklen-jača*, *hrustančn-ica*, *kostn-ica*, *močvirn-ik*, *pobrežn-ik*, *luskav-ec*, *plosk-avec*, *prv-ak*). Manjši delež tvorjenk te skupine je motiviran iz zložene pridevniške podstave: *trdoživ-njak*, *enodnevn-ica*, *mladoletn-ica*, *ščetinočeljstn-ica*, *sklenoluskav-ka*.⁴

3.1.6 Samostalniške tvorjenke iz glagola – navadne izpeljanke (In). Terminološka motivacija je povezana s tipičnim dejanjem živali po vzorcu *tisti_{+z}*, ki Glag. in besedotvornim pomenom vršilca dejanja (V): *tisti_{+z}*, ki *sesa* > *ses-ač*, *vrtnič-ar*, *pij-avka*, *ščip-alec*, *strig-a*, *skak-ač*, *brizg-ač*, *bod-ika*, *napihov-alka*, *ujed-a*, *kuk-avica*, *vpij-at*, *plez-alec*, *pe-vec*, *ses-alec*, *žvižg-ač*, *glod-alec*. Le termin *tihotap-ka* je motiviran iz zložene medpionskobrazilne motivacijsko že precej zabrisane glagolske zloženke.

3.2 Zloženke

3.2.1 Samostalniške zloženke iz samostalniške besedne zveze z desnim prilastkom. Po tvorbenem vzorcu *tisti_{+z}*, ki ima SBZ/Sam. kot Sam. nastajajo termini s pomenom opravkarja (O); take zloženke s podredno besedno zvezo v podstavi so vselej podredne medpionsko-priponske (Zm.-p.): *tisti_{+z}*, ki ima *noge kot koren* > *koren-o-nož-ec*, *člen-o-nož-ec*, *bok-o-živč-nik*, *glav-o-nož-ec*, *škr-g-o-nož-ec*,

⁴Gre za ribo, ki ima kljunasto podaljšano glavo in trde, s sklenino prevlečene in med seboj povezane luske. Najustreznejša je torej motivacija iz zloženega pridevnika s krnjem odvisnim delom: *tak*, ki ima *sklenjene luske* > *sklen(jen)-o-lusk-av*; *tista_{+z}*, ki je *sklenoluskava* > *sklenoluskav-ka*.

list-o-nož-ec, ščetin-o-rep-ka, mrež-e-kril-ec, kož-e-kril-ec, opn-o-kril-ec, igl-o-kož-ec, črev-o-škrig-ar, škrig-o-ust-ka, žark-o-plavut-arica, res-o-plavut-arica, plojk-o-kljun- \emptyset ,⁵ cev-o-zob-ec, cev-o-nos-ec, vesl-o-nož-ec, plavut-o-nož-ec.

3.2.2 Samostalniške zloženke iz samostalniške besedne zveze z levim prilastkom. Tvorjenke tega tipa so prav tako podredne medponsko-priponske zloženke (Zm.-p.). Zaradi pridevniške sestavine (najpogosteje nastopa količinska pridevniška beseda) izražajo nosilca lastnosti (N), nastajajo po vzorcu $tisti_{+z}$, ki SBZ: $tisti_{+z}$ ki ima *četvero škrig > četver-o-škrig-ar, dv-o-škrig-ar, mnog-o-člen-ar, mnog-o-ščetin-ec, mal-o-ščetin-ec, tr-o-krp-ar, dv-o-klop-nik, deseter-o-nož-ec, enak-o-nož-ec, sto- \emptyset -nog-a, dvojn-o-nog-a, dv-o-rep-ka, ravn-o-kril-ec, enak-o-kril-ec, dv-o-kril-ec, mal-o-člen-ar, kačj-e-rep- \emptyset , obl-o-ust-ka, hud-o-ur-nik, redk-o-zob-ec.*

3.2.3 Samostalniške zloženke iz glagolske besedne zveze. V manjšem številu so tvorjeni termini s pomenom vršilca dejanja (V) iz glagolske besedne zveze s samostalniško, redkeje pridevniško ali prislovno sestavino. Po tipologiji so zloženke podredne medponsko-priponske (Zm.-p.): $tista_{+z}$ ki živi na dveh mestih > *dv-o-živ-ka, cep-o-nož-ec, bok-o-plut- \emptyset , lež-e-trudn-ik, žužk-o-jed- \emptyset .*

3.3. Sestavljenke

Sestavljenke sodijo med modifikacijsko besedotvorno vrsto, ki ima v skladenjski podstavi samostalniško besedno zvezo z vrstnim pridevnikom, ki se poobrazili v predponsko obrazilo. V podstavi zooloških terminov so zajete le tri hierarhizacijske točke: hierarhizacija v času (Hč) s pridevnikom prvotni (*pra-žival, pra-kuščar, pra-skrlupar*), hierarhizacija na osi nasprotnosti (H+/-) s pridevnikom nasprotni (*ne-členar*) in hierarhizacija slabitve podstavne lastnosti (Hsl.) s pridevnikom nepravi (*pa-ščipalec*).

Opisane značilnosti tvorjenih terminov predstavljajo naslednje preglednice.

Preglednica 4: Besedotvorne vrste in pomeni zooloških terminov

Besedotvor-na vrsta	IZPELJANKE						ZLOŽENKE Zm.-p./			SESTAVLJENKE		
	InO	InN	InV	TpzO	Ik	Im	O	N	V	Hč	H+/-	Hsl.
Število	52	14	19	3	3	2	20	21	5	3	1	1
Delež v %	36,1	9,7	13,2	2,1	2,1	1,4	13,9	14,6	3,5	2,1	0,7	0,7
Delež v %	64,6						32			3,5		

⁵ Plojka je kljun s filtrirnimi brazdami.

Preglednica 5: Priponska obrazila izpeljank po pomenskih skupinah

OPRAVKAR	-ar (22), -njak (6), -ovec (5), -nik (4), -evec, -ec (3), -ica (2), -ovnjak, -aš, -arka, -jača, -ulja, -ača, -elka, -nica, -alica, -arica (1)
NOSILEC	-ica (5), -jača (3), -ak, -ik (2), -avec, -ec, -njak (1)
VRŠILEC	-ač (5), -alec (4), -a (2), -ar, -at, -vec, -avka, -ika, -alka, -avica (1)

Preglednica 6: Priponske sestavine zloženek po pomenskih skupinah

OPRAVKAR	-ec (13), -arica, -ka (2), - \emptyset , -nik, -ar (1)
NOSILEC	-ec (8), -ar (5), -nik, -a, -ka (2), - \emptyset , -avka (1)
VRŠILEC	- \emptyset (2), -ec, -ka, -nik (1)

Analizirani termini nam kažejo besedotvornovrstno razvrstitev, ki se ujema s spoznanji raziskovalcev slovenskega besedotvorja 20. stoletja in se hkrati potrjuje tudi v raziskavah sodobnega slovenskega jezika, tj. splošna dvotretjinska prevlada izpeljank (64,6 %) pred tretjinskim deležem zloženek (32,0 %) in majhno zastopnost sestavljenek (3,5 %). Odsotnost sklopov je razumljiva zaradi dejstva, da gre pri njih za sistemsko popolnoma nepredvidljive tvorbenne vzorce, ki si jih terminologija ne more privoščiti. Je pa zanimivo, da so vsi zloženi termini medposkopriponske zloženke in ne medpanske zloženke, katerih velik porast se pojavlja v publicistiki in tehnologijah, namenjenih množični uporabi.

Preglednica 5 kaže pri razvrstitvi obrazil samostalniških izpeljank precej podobno stanje, kot je bilo predstavljeno na gradivu SSKJ (Stramljič Breznik 1999: 158–166), da je namreč pri vršilcu najproduktivnejše obrazilo *-ač*, pri opravarju *-ar*. Do odstopanj prihaja pri izpeljankah s pomenom nosilca lastnosti, saj sta pri terminih prevladujoči ženskospolski nefeminativni obrazili *-ica*, *-jača*, šele na tretjem mestu ji sledita *-ec* in *-ik*, ki sta pri neterminološkem gradivu prevladujoči obrazili te pomenske kategorije. Poudariti velja, da pri živalskih poimenovanjih iz klasifikacije ne moremo govoriti pri ženskospolskih tvorjenkah kot feminativih, saj so živali prepoznavno določene kot žensko- oz. moškospolske, slednje pa prevladujejo v petinsedemdesetih odstotkih.

Preglednica 6 kaže priponske sestavine medpanske-priponskih zloženek. Pri opravarju in nosilcu lastnosti prevladuje pripona *-ec*, dokaj pogosto pri nosilcu še *-ar*, medtem ko so zloženke iz glagolske besedne zveze zelo redke, zato tudi ni mogoče govoriti o prevladujočih obrazilih, saj je pri majhnem številu zgledov razvrstitev obrazil enakomerno porazdeljena.

4.0 Besedotvorne lastnosti besednozveznih terminov

Besednozvezni termini so samostalniške besedne zveze z levim vrstnim pridevniškim prilastkom. Po tvorbenih lastnostih jih lahko razporedimo v štiri skupine:

4.1 Tvorjena sta oba dela: *žival-ski bičk-ar, slon-ov zob-ec, kril-ata žuž-elka, kač-ji pas-tir, mor-ski jež-ek, rep-ati plašč-ar, mor-ska spak-a, kljun-ati ščuk-ec, rep-ata dv-o-živ-ka, brez-rep-a dv-o-živ-ka, placent-alni ses-alec, sod-o-prst-i kopit-ar, lih-o-prst-i kopit-ar.*

Večina jedrnih samostalnikov je izpeljank, le dve sta tudi zloženk (*dvoživka*); enako je mogoče ugotoviti tudi za pridevniški del: vse tvorjenke so izpeljanke s prevladujočimi obrazili, razvrščenimi po pogostosti: *-at(i/a)* 4, *-sk(i/a)* 3, *-(i/a)* 3, *-alni, -ji, -ov* pa s po eno pojavitvijo.

4.2 Netvorjena sta oba dela: *živa nit.*

4.3 Tvorjen je jedrni samostalniški del: *suha juž-ina, prava kostn-ica.*

4.4 Tvorjen je določujoči pridevniški del: *viš-ji rak, mor-ska lilija, mor-ska zvezda, mor-ski pes, mor-ska podgana* z najpogostejšim obrazilom *-sk(i/a)* 4.

5 Sklep

Zoološki termini iz *Klasifikacije živali* so v 89 odstotkih enobesedni, le-ti pa v 75 odstotkih tvorjeni. Poimenovanja za živali so najpogosteje motivirana na podlagi samostalniške značilnosti, saj 52 odstotkov izrazov pripada pomenski skupini opravkarja. Za polovico manj, 24 odstotkov, je izrazov motiviranih po lastnosti (nosilec lastnosti ali stanja) in le dobrih 16 odstotkov na podlagi značilnega dejanja živali (t. i. vršilec dejanja).

Z vidika besedotvornih vrst med termini dvotretjinsko prevladujejo izpeljanke, s tretjinskim deležem jim slede zloženske, komaj opazen je delež sestavljenk. Relativno visok delež zloženk ni presenetljiv, saj so le-te posebej priljubljene pri terminologijah (Sinclair 2005), kjer prihaja do t. i. prelivanja pomena preko meja besede. Analiza je natančno pokazala, da nastopa le tip podrednih medponsko-priponskih zloženk, nastalih iz skladenjske podstave, v kateri se relativno natančno kažejo skladenjska razmerja ujemanja, vezave ali primika med podstavnima besedama. Zaradi tega so jasna pomenska razmerja, ki pripeljejo do enoumne interpretacije celovitega pomena zloženske. Ali je to splošna značilnost terminologije? Na to vprašanje v prvem trenutku lahko odgovorimo pritrdilno, kajti terminologija je področje jezika, ki je namenjeno skrbno kontrolirani komunikaciji ozko usmerjenih strokovnjakov in se spreminja manj kot običajni jezik. Terminologija (Sinclair 2005) namreč skuša besede osamiti, da se izognejo okužbi z drugimi besedami, da ostanejo zaščitene pred učinki rabe z namenom, da ohranjajo trdnost in stabilnost definiranega, pripisanega jim pomena. Torej je splošno načelo terminologije konservativnost, kar je nekaj popolnoma nasprotnega od splošnega besedja običajnega jezika, ki vstopa v vedno nova razmerja, pri tem pa besede iz novih kolokacij dobivajo vedno nove in nove pomene. Drug pomemben vidik, ki je tipičen

še za zoološko terminologijo, je relativna stabilnost poimenovalnega sistema, ki ima svojo zgodovinsko tradicijo.

Že v uvodu omenjene besedotvorne raziskave sodobnega slovenskega jezika pri besedotvornih vrstah še zmeraj odkrivajo prevlado izpeljank, na drugem mestu pa zloženek, med katerimi so vse pogostejše medponske, torej take, ki imajo v skladenjski podstavi dva samostalnika oz. natančneje samostalniško besedno zvezo z desnim prilaskom (Stramljič Breznik 2003), npr. *mobigostovanje*, *mobibeležnica* ipd. Soočanje predstavljenih zooloških zloženek s podstavno samostalniško besedno zvezo z desnim prilaskom z omenjenima primeroma kaže, da je pomenska interpretacija medponsko-priponske zloženke (npr. *člen-o-nož-ec < tisti, ki ima noge s členi; iglokožec < tisti, ki ima kožo z iglami*) mnogo jasnejša kot pri tipu medponskih zloženek z isto skladenjskopodstavno strukturo (*mobi- ϕ -gostovanje < ?*gostovanje mobija ?*gostovanje na mobiju, ?*gostovanje z mobijem ...*). To nas navaja na misel, da je slednje poimenovanje zelo ohlapno, saj je za ustrezno razumevanje dejanskega pomena zloženke treba vzpostaviti prvotno prednominalizacijsko stanje (*?*Mobi gostuje, ?*Jaz gostujem na mobiju, ?*Jaz gostujem z mobijem* ipd.). Praktično dokazana možnost različnih pomenskih interpretacij iste zloženke pa se zdi v veliki poimenovalni naglici, ki jo zahtevajo produkti novih tehnologij, namenjeni množični uporabi, po vzorcu še tujejezične predloge, več kot priročen in nadvse praktičen poimenovalni način, ki je pomensko zelo raztegljiv: vključuje vse pomenske možnosti, a nobene posebej.

Torej imamo v jeziku dva tipa terminologij: za prvega, kamor sodi tudi zoološka, velja načelo jasne pomenske definiranosti, a hkrati jezikovne konservativnosti in zaprtosti v ozek krog uporabnikov, za drugega, npr. področje mobilne telefonije, pa velja načelo jezikovne inovativnosti in odprtosti za širok krog uporabnikov. Besedotvorna analiza obeh jasno kaže prav na ti dve temeljni jezikovni silnici, pri čemer je dejansko jezikovno stanje zmeraj sredi med njima. Prav zato se zastavlja vprašanje, ali se je v celotni slovenski leksiki že zgodil kolikostni premik od medponsko-priponskih k medponskim zloženkam ali pa se nam njihova količina samo zdi zelo velika, ker smo nanje pozorni, saj nas presenečajo s svojo raznoliko sestavinsko kombinatoriko (Stramljič Breznik 2005b) in begajo s svojo pomensko odprtostjo.

Viri

BEZLAJ, France, 1977: *Etimološki slovar slovenskega jezika*. Prva knjiga A–J. Ljubljana: SAZU.

BEZLAJ, France, 1982: *Etimološki slovar slovenskega jezika*. Druga knjiga K–O. Ljubljana: SAZU.

BEZLAJ, France, 1995: *Etimološki slovar slovenskega jezika*. Tretja knjiga P–S. Ljubljana: SAZU.

Sistem živih bitij. Sistem živali: preglednica za učence, 2004. 2. izd. Ljubljana: Modrijan.

Slovar slovenskega knjižnega jezika z Odzadnjim slovarjem slovenskega jezika in Besediščem slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki. Elektronska izdaja na plošči CD-ROM, 1998. Ljubljana.

Slovenski pravopis, 2001. Ur. J. Toporišič. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

SNOJ, Marko, 1997: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

ŠTRAUS, Jasna, ZRIMEC, Alexis, POLAK, Slavko, 2001: Klasifikacija živali. *Mali leksikon zoologije*. Ljubljana: Tehniška založba. 327–333.

Literatura

BAJEC, Anton, 1952: *Besedotvorje slovenskega jezika 3. Zloženke*. Ljubljana: SAZU.

BREZNIK, Anton, 1984: Zloženke v slovenščini. *Jezikoslovne razprave*. Ur. J. Toporišič. Ljubljana: Slovenska matica. 315–333.

GRAFENAUER, Ivan, 1925: Fran Erjavec. *Slovenski biografski leksikon*. Knjiga 1. Ljubljana. 167–168.

LOGAR, Nataša, 2005: Filter vrečka ali filtrevrečka, foto posnetek ali fotoposnetek, ISDN paket ali ISDN-paket? *Knjižno in narečno besedoslovje slovenskega jezika*. Ur. M. Jesenšek. Maribor: Slavistično društvo. 222–239.

SINCLAIR, John, 2005: Prazno besedišče. *Študije o korpusnem jezikoslovju*. Zbornik. Ur. V. Gorjanc, S. Krek. Ljubljana: Krtina.

STRAMLJIČ BREZNIK, Irena, 1999: Specializiranost obrazil za izpeljanke s pomenom vršilca dejanja, nosilca lastnosti ali stanja in opravkarja. *Prispevki iz slovenskega besedoslovja*. Maribor: Slavistično društvo. 158–166.

STRAMLJIČ BREZNIK, Irena, 2003: Besedotvorna tipologija novonastalega besedja s področja mobilne telefonije. *Slavistična revija 51/posebna številka*. 106–118.

STRAMLJIČ BREZNIK, Irena, 2004: *Besednodružinski slovar slovenskega jezika. Poskusni zvezek za iztočnice na B*. Maribor: Slavistično društvo (Zora Priročniki 1).

STRAMLJIČ BREZNIK, Irena, 2005a: Pomembna monografija o besedotvornih spremembah v slovanskih jezikih. *Slavistična revija 53/2*. 237–243.

STRAMLJIČ BREZNIK, Irena, 2005b: Prevzete in domače prvine v slovenskih zloženkah. *Jezikoslovni zapiski 11/2*. Ljubljana. 7–30.

TOPORIŠIČ, Jože, 2000: *Slovenska slovnica*. Četrta, prenovljena in razširjena izdaja. Maribor: Založba Obzorja Maribor.

VIDOVIČ MUHA, Ada, 1988: *Slovensko skladenjsko besedotvorje ob primerih zloženek*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.